

UNITED NATIONS
MONTENEGRO

A large circular collage of images serves as a background for the title. It includes a young boy in a wheelchair smiling, a woman in a headscarf, hands being stacked together, a person in a blue glove holding a syringe, a woman wearing a face mask, and a group of people outdoors with a child in a stroller. A white circle in the center contains the title text.

Izveštaj Tima UN u zemlji (UNCT)
za četvrti Opšti
periodični pregled
za Crnu Goru

FREE & EQUAL
UNITED NATIONS

Dostavljeno 11. oktobra 2022

UNCT u Crnoj Gori se sastoji od sljedećih entiteta

UN Rezidenti Kordinator, ILO, IOM, OHCHR, UNDP, UNEP, UNHCR, UNICEF, UNIDO, UNOPS and WHO (u zemlji)

FAO, IAEA, UNCTAD, UNECE, UNESCO, UNODC i UN Women (ne-rezidentni)

UN Eco House, Stanka Dragojevića bb, 81000 Podgorica, Crna Gora,
+382 20 447458,

rca-unmontenegro@un.org

website: montenegro.un.org

*Ovaj izveštaj je objavljen uz finansijsku podršku
Kancelarije Visokog Komesara za Ljudska Prava.*

Sadržaj

Prvi dio. Uvod	5
Drugi dio. Napredak u stanju ljudskih prava i preostali izazovi	6
» Ratifikovanje međunarodnih instrumenata	6
» Saradnja sa mehanizmima UN za ljudska prava	6
» National Human Rights Institution	7
Opšti princip: Zabrana diskriminacije	8
Rad pravosuđa, uključujući tranzicionu pravdu	10
» Nasilje nad ženama i djecom	12
» Građanski prostor, sloboda mišljenja i izražavanja i participacija u javnom životu	13
» Zaštita od mučenja i uslovi zlostavljanja u pritvoru	15
Ekonomska, socijalna i kulturna prava	16
» Pravo na odgovarajući životni standard, siromaštvo	16
» Pravo na rad	17
» Pravo na obrazovanje	18
» Pravo na zdravlje	19
» Pravo na socijalno osiguranje	21
Prava određenih grupa	22
» Romi i Egipćani	22
» Djeca	23
» Osobe sa invaliditetom	24
» Lezbijske, gej, bi, trans i interseksualne (LGBTI) osobe	26
» Izbjeglice i tražioci azila	27

Prvi dio. Uvod

1. Tim UN u zemlji (UNCT) u Crnoj Gori zahvalan je na prilici da doprinese četvrtom Opštem periodičnom regledu (UPR) stanja u Crnoj Gori koji će Savjet za ljudska prava pripremiti u maju 2023. UNCT je utvrdio niz oblasti u kojima je ostvaren napredak, ali u kojima i dalje ima izazova. Date su preporuke o tome kako rješavati postojeće izazove koje se, tamo gdje je to relevantno, vezuju za preporuke iz UPR stanja u Crnoj Gori iz 2018. ('UPR 2018'). Pitanje izazova sa kojima se određene grupe suočavaju u ostvarivanju ljudskih prava integrisano je kroz cijeli izvještaj ili je obuhvaćeno posljednjim dijelom izvještaja koji se posebno bavi upravo različitim grupama.

Drugi dio. Napredak u stanju ljudskih prava i preostali izazovi

Ratifikovanje međunarodnih instrumenata

2. Crna Gora je s posebnom pažnjom notirala preporuku iz UPR 2018 da treba ratifikovati jedinu preostalu glavnu Konvenciju o pravima radnika migranata i članova njihovih porodica (ICRMW)¹. Konvencija je potpisana 2006. godine, ali tek treba da se ratifikuje. Parlament još nije glasao o nacrtu zakona o ratifikovanju Konvencije Međunarodne organizacije rada (MOR) br. 190 o nasilju i uznemiravanju u svijetu rada.

3. Preporuke:

- » Razmotriti stav Crne Gore i ratifikovati ICMRW;
- » Ratifikovati Konvenciju MOR br. 190.

Saradnja sa mehanizmima UN za ljudska prava

4. Crna Gora saraduje sa mehanizmom UN za ljudska prava. Od posljednjeg UPR, zemlja je primila tri delegacije Specijalnih procedura, odgovorila je na njihove dopise, podnijela izvještaje i bila je predmetom pregleda nekoliko tijela međunarodnih sporazuma, a podnijela je i srednjoročni UPR izvještaj. Izvještaji po osnovu Međunarodni pakt o ekonomskim socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR) i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (ICCPR) kasne od 2019, odnosno 2020. Neke strategije uopšteno se pozivaju na preporuke iz mehanizama, ali primjena strategija generalno kasni. Crna Gora još nije uspostavila nacionalni mehanizam za izvještavanje prema UN mehanizmima za ljudska prava i koracima vezanim za date preporuke (NMRF) kao što je preporučeno tokom UPR 2018.²

Izrada državnih izveštaja u skladu sa Osnovnim paktovima o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima i o građanskim i političkim pravima trebalo bi da bude prioritet jer su oni kasnili od 2019. i 2020.

¹ Preporuke iz UPR 2018 br. 106.1-2.

² U skladu sa preporukom br. 105.10 iz UPR 2018 o NMRF.

5. Preporuke:

- » Uspostaviti NMRF i ubrzati izradu izvještaja, u konsultacijama sa civilnim društvom;
- » Izveštavanje prema ICESCR i ICCPR tretirati kao prioritetno.

National Human Rights Institution

6. Zaštitnik ljudskih prava i sloboda je institucija sa statusom B i široko definisanim mandatom. Ima ulogu Nacionalnog preventivnog mehanizma, mandat za borbu protiv diskriminacije i bavi se, između ostalog, pravima djece i žena. Preuzima početne korake ka uspostavljanju Nezavisnog mehanizma za monitoring shodno Konvenciji o pravima osoba sa invaliditetom³. Finansijski i kadrovski resursi koje državni budžet obezbjeđuje za ovu Instituciju i dalje su ograničeni. Smanjen je stepen implementacije preporuka posljednjih godina, odnosno vlasti su tokom 2021.⁴ implementirale svega 32% preporuka Zaštitnika. Preporuke iz UPR 2018 da se osnaži institucija Zaštitnika tek treba da se implementiraju.⁵

7. Preporuke:

- » Povećati finansijske i kadrovske resurse i povećati stepen implementacije preporuka Zaštitnika;
- » Izmijeniti zakonski okvir i preuzeti druge neophodne korake kako bi institucija Zaštitnika dobila Status A, sve u konsultacijama sa Zaštitnikom.

³ Shodno čl. 33.2 Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom.

⁴ Podaci dobijeni od Zaštitnika ljudskih prava i sloboda.

⁵ U skladu sa preporukama br. 105.6-9 iz UPR 2018 o jačanju institucije, uključujući njene finansijske i kadrovske resurse.

Susret studenata izbjeglica na Svjetski dan izbjeglica 2019 - Berlinu, Njemačka. Foto UNHCR/Antoine Tardi.

Opšti princip: Zabrana diskriminacije

8. Ostvaren je napredak u promovisanju jednakih prava grupa koje se suočavaju sa diskriminacijom. Zakon o životnom partnerstvu lica istog pola usvojen je u Parlamentu u 2020, čime su istopolnim parovima data jednaka prava kao i heteroseksualnim parovima, s izuzetkom prava na usvajanje djece. U toku je izrada novog zakona o zabrani diskriminacije. Preduzimaju se prvi koraci na izradi nacрта zakona o pravnom prepoznavanju rodnog identiteta na osnovu samoodređenja. Preporuka iz UPR 2018 da se izrade strategije za iskorjenjivanje diskriminacije, naročito u odnosu na žene kao marginalizovane grupe, implementirana je⁶ Izazovi i dalje postoje. Neki zakoni nisu usklađeni sa međunarodnim standardima. Na primjer, u nekim definicijama invalidnosti koristi se pogrdna terminologija. ⁷Sa sprovođenjem pravnih i strateških okvira se kasni iz različitih razloga, između ostalog zbog nedostatka resursa i slabe međusektorske koordinacije, monitoringa i odgovornosti. Na primer, rodna ravnopravnost nije prioritet u vladinim mehanizmima odgovornosti. Indeks rodne ravnopravnosti u Crnoj Gori 2019. iznosio je 55, odnosno 12 poena manje od prosjeka 28 zemalja članica EU, uglavnom zbog neravnopravnosti u pogledu političke i društvene participacije žena, u ekonomskoj sferi i neravnopravnoj podjeli odgovornosti (više o ovome niže).⁸

6 Preporuka 105.11. Strategije o rodnoj ravnopravnosti, inkluziji Roma i Egipćana, unapređenju kvaliteta života LGBTI osoba, i o zabrani diskriminacije osoba sa invaliditetom su usvojene.

7 Komitet za prava osoba sa invaliditetom (2017), stavovi 10(c) i (d). Među terminima koji se koriste u zakonodavstvu su mentalni poremećaj, nemoćna osoba, invalid is a fizičkim nedostacima.

8 Olivera Komar, Zavod za statistiku Crne gore (MONSTAT) u saradnji sa Odjeljenjem za rodnu ravnopravnost Ministarstva za ljudska i manjinska prava, Evropskim institutom za rodnu ravnopravnost (EIGE) i Programom UN za razvoj (UNDP), Indeksom rodne ravnopravnosti za Crnu Goru, 2019.

Govor mržnje je porastao u kontekstu čestih političkih promena, neizvesnosti i napetosti. Potrebna je dublja analiza i bolji podaci o fenomenu, veća odgovornost za slučajeve govora mržnje, jača prevencija i izgradnja veština medijske pismenosti, posebno dece.

9. Diskriminacija se izražava u vidu govora mržnje. Istraživanje javnog mnjenja sprovedeno na reprezentativnom uzorku 2020. pokazalo je da govora mržnje ima najviše u odnosu na Rome (49,4%), LGBTI osobe (44,4%), osobe sa invaliditetom (34,3%) i žene (28,8%).⁹ Govor mržnje se povećao tokom posljednjih par godina u kontekstu čestih političkih promjena, neizvesnosti i tenzija. Evropska komisija je 2021. godine¹⁰ takođe izvještavala o porastu etnički i vjerski motivisanih napada, zločina iz mržnje, govora mržnje, kao i klevetničkih kampanja, govora mržnje protiv žena u politici i javnom životu. Govor mržnje javlja se u javnom prostoru, naročito u onlajn medijima sa slabom samoregulacijom i moderiranjem komentara. Neki lideri su upražnjavali govor mržnje; drugi su ga osuđivali. Neki političari i građani negirali su genocid u Srebrenici i slavili ratne zločince. Nema zvaničnih podataka o govoru mržnje i nasilju motivisanom mržnjom zato što ne postoji sistem za prikupljanje segregiranih podataka.¹¹ Neki ljudi su osuđeni za govor mržnje ali je ukupna odgovornost ograničena. Stepenn prihvaćanja govora mržnje među mladima je visok. Regionalna studija percepcije rađena 2021. među mladima ustanovila je da 42% ispitanika iz Crne Gore smatra da izražavanje mržnje treba da bude dozvoljeno.¹²

10. Preporuke¹³:

- » Obezbijediti odgovarajuća finansijska sredstva i monitoring za strategije, osnažiti i povećati odgovornost institucionalnih mehanizama koji promovišu ravnopravnost svih grupa. Unaprijediti međusektorsku saradnju kao bi se osigurao najveći mogući uticaj zakona i strategija;
- » Nastaviti rad na rješavanju izazova kako bi se osigurale jednake mogućnosti ženama i muškarcima, fokusirati se na ekonomsko i političko osnaživanje žena i borbu protiv nasilja i stereotipa o tradicionalnim ulogama žene;
- » Pojačati društvenu koheziju putem:
 - a. Dubinske analize obima, uzroka i posljedica govora mržnje i zločina iz mržnje i sistematski prikupljati podatke o ovoj pojavi;
 - b. Pojačati napore kako bi se osigurala odgovornost za govor mržnje i zločin iz mržnje i razvijati ljudske kapacitete za monitoring, prevenciju i odgovor na sve oblike govora mržnje;
 - c. Pojačati preventivno djelovanje javnim kampanjama i izgradnjom kulture dijaloga među liderima, kao i među građanima različitih svojstava i mišljenja;
 - d. Sistematično razvijati socio-ekonomske vještine i vještine medijske pismenosti kod djece i uključiti obavezno građansko obrazovanje u nastavne planove i programe osnovnih i srednjih škola kako bi se spriječio govor mržnje među djecom, adolescentima i mladima.

9 Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM), Obrasci i stepen diskriminacije u Crnoj Gori – 2020, str. 18.

10 Evropska komisija, Crna Gora, Izveštaj za 2021, str. 34.

11 Evropska komisija za borbu protiv rasizma i netolerancije (ECRI), Zaključci o implementaciji preporuka za Crnu Goru, predmet privremenog praćenja daljih koraka, 2020.

12 Shared Futures, Youth perceptions on peace in the Balkans, UNDP, RYCO, UNFPA, 2021.

13 U skladu sa preporukom iz UPR 2018 105.100 o rodnoj ravnopravnosti i osnaživanju žena i 105.134 o diskriminaciji manjina.

Obilježavanje 30. godišnjice od godina od ubistva putnika iz voza u Štrpcima. Foto UN Crna Gora

Građanska i politička prava

Rad pravosuđa, uključujući tranzicionu pravdu

11. Nezavisnost pravosuđa zagarantovana je zakonom, ali se i sudstvo i tužilaštvo percipiraju kao osjetljive na uticaj politike. Od kraja 2021. bilo je novih imenovanja u tužilaštvu, dok su neki bivši i sadašnji visokopozicionirani službenici ovih organa uhapšeni navodno zbog optužbi za zloupotrebu službenog položaja i članstva u kriminalnoj organizaciji. Prisutna je stalna zabrinutost da se zakon ne primjenjuje jednako na sve. Ukupno povjerenje u pravosuđe je već godinama na niskom nivou.¹⁴ Reforme su zaustavljene, što je, između ostalog, dovelo do toga da Ustavni sud ne funkcioniše od 13. septembra 2022. zbog nedostatka kvoruma, a zbog nemogućnosti Parlamenta da izabere nove sudije.

12. Crna Gora nije imala sukobe istog intenziteta kao druge zemlje Zapadnog Balkana 1990-ih. Međutim, državljani Crne Gore bili su uključeni u ratove u regionu, dva državljana Crne Gore osuđena su u Međunarodnom tribunalu za bivšu Jugoslaviju, a u zemlji su počinjeni i neki ratni zločini. Od prethodnog izvještaja UPR, za samo dva slučaja ratnih zločina pokrenuto

¹⁴ Vidi https://www.rcc.int/balkanbarometer/inc/get_indic.php?id=68&cat_id=2. Godine 2022, 64% ispitanika ili nije vjerovalo ili je bilo sklono da ne vjeruje pravosuđu Crne Gore. Podaci za prethodne tri godine kreću se između 45 i 53%.

je krivično gonjenje u zemlji. Bivši pripadnik vojnih snaga osuđen je na 14 godina zatvorske kazne za ratne zločine počinjene na Kosovu¹⁵.¹⁶ Na dan 30. septembra 2022. počelo je suđenje za ratne zločine, uključujući silovanje i ubistvo, koji su izvršeni u Bosni i Hercegovini. Preporuka iz UPR 2018 da se vodi istraga i kazne naročito lica na komandnim pozicijama još nije implementirana.¹⁷ U vezi sa sedam slučajeva ratnih zločina navodno se vodi istraga, uglavnom na osnovu spisa koje je Međunarodni rezidualni mehanizam za krivične tribunale dostavio tužilaštvu Crne Gore. Slabosti u implementaciji Strategije za ratne zločine za period 2015-2020. Tužilaštva, nepostojanje nove strategije, kao i nepotpuni kapaciteti institucija zaduženih za procesuiranje ratnih zločina konstatovale su lokalne NVO i ostali, među kojima i Evropska komisija.¹⁸

13. I dalje se ne zna gdje se nalazi više od pedeset lica iz Crne Gore, koja su nestala na drugim teritorijama u regionu. Regionalna baza podataka nestalih lica, koja bi navodno trebala da se uspostavi u svim zemljama Zapadnog Balkana krajem 2022, mogla bi snažno unaprijediti regionalnu saradnju između Komisija za nestala lica kako bi se više saznalo o tome gdje se nalaze lica koja se i dalje vode kao nestala. Postoji mali informaciono-dokumentacioni centar za ratne zločine koji, iako formalno predat Parlamentu 2021. godine, i dalje vodi NVO bez održivih izvora finansiranja.

14. U pravosuđu i dalje nema sistemske primjene postupaka prilagođenih djeci. Postoji ograničena infrastruktura prilagođena djeci, dok se par zaposlenih u pravosuđu specijalizovalo se za rad sa djecom u kontaktu sa zakonom. Nema besplatne pravne pomoći za djecu.

15. Preporuke¹⁹:

- » Ubrzati reforme u pravosuđu, osigurati punu nezavisnost u pravosuđu i hitno izabrati najviše službenike u pravosuđu;
- » Intenzivirati napore na istragama ratnih zločina iz sukoba tokom 90-ih, izvesti pred lice pravde sve one koji su odgovorni, uključujući lica sa komandnom odgovornošću, te osigurati odgovarajuću nadoknadu za žrtve. Povećati stepen poznavanja međunarodnog prava i kapacitete tužilaca i sudija za rad na ratnim zločinima;
- » Intenzivirati napore na otkrivanju činjenica o državljanima Crne Gore koji se još uvijek vode kao nestali nakon ratova 90-ih;
- » Obezbijediti održive izvore podrške sjećanju, između ostalog za informaciono-dokumentacioni centar, osigurati da učenje o prošlosti bude dio obrazovanja mladih kako bi se spriječilo ponavljanje teških povreda ljudskih prava;
- » Primjenjivati principe prilagođavanja pravosudnih postupaka djeci i razvijati specijalizovane ljudske kapacitete u pravosuđu za rad sa djecom. Razmisliti o uspostavljanju specijalizovanih sudova za predmete koji uključuju djecu i obezbijediti prilagođene prostorije za ispitivanje djece.

15 Svako pozivanje na Kosovo treba shvatiti kao potpuno usklađeno sa Rezolucijom Savjeta bezbjednosti UN 1244(1999).

16 Vidi Akcija za ljudska prava, Primjena Strategije za istraživanje ratnih zločina Državnog tužilaštva Crne Gore (2015-2021), 2021 <https://www.hraction.org/2021/07/03/implementation-of-the-war-crimes-investigation-strategy-of-the-state-prosecutors-office-of-montenegro-2015-2021/?lang=en>.

17 Preporuka 105.33 UPR 2018.

18 Ibid i vidi takođe Evropska komisija, Crna Gora, Izveštaj za 2021, str. 23-24.

19 U skladu sa preporukom 105.37 UPR 2018 o nezavisnosti sudstva, 105.33 o istragama ratnih zločina počinjenih od

Nasilje nad ženama i djecom

16. Rodno zasnovano nasilje (GBV) i dalje predstavlja najekstremniji izraz rodne neravnopravnosti u Crnoj Gori. Preporuke iz UPR 2018 tek djelimično su implementirane. Tokom pandemije COVID-19, došlo je do porasta GBV i produbljivanja postojećih problema u pogledu pristupa žena i djevojčica osnovnim servisima kao što su savjetodavni, pravni, socijalni i zdravstveni, uključujući one vezane za seksualno i reproduktivno zdravlje. Pandemija je razotkrila postojanje barijera na putu ostvarivanja pravde za žrtve, uključujući rodne stereotipe, predrasude, nedostatak efikasne međusektorske saradnje i neprimjenjivanje hitnih procedura od strane vlasti.²⁰

17. Ne postoji strateški okvir za GBV i nasilje u porodici, niti za nasilje nad djecom. Strategija za zaštitu od nasilja u porodici istekla je 2020, a Strategija za prevenciju i zaštitu djece od nasilja 2021. Nedostaju specijalizovane službe za žrtve nasilja. Pravni okvir za zaštitu žena i djece od nasilja osnažen je izmjenama i dopunama Krivičnog zakonika iz 2021, kada su uvedene veće kazne za seksualno zlostavljanje i druga krivična djela protiv djece, kao i registar počinitelaca djela seksualnog zlostavljanja nad djecom.

Rodno zasnovano nasilje i nasilje nad djecom i dalje predstavlja jedno od najraširenijih i najozbiljnijih kršenja ljudskih prava u Crnoj Gori. Potrebno je usvojiti nove strategije, planirati ih u budžetu i sistematski pratiti i uložiti održive resurse za podršku žrtvama nasilja

18. Prevalenca nasilja nad djecom (VAC) i dalje je visoka. Procjenjuje se da šezdeset-šest odsto djece iskusi nasilne disciplinske mjere kod kuće od strane odraslog člana porodice/staratelja. U slučaju djece sa smetnjama u razvoju, situacija je gora, odnosno procjenjuje se da 83 odsto trpi nasilje. Stepenn prihvatanja VAC je visoka. Šezdeset-sedam odsto opšte populacije smatra da je tjelesno kažnjavanje opravdan način disciplinovanja djece.²¹ Jako veliki broj slučajeva nasilja nad djecom se ne prijavljuje. Ne postoje pouzdani podaci o vrsti i obimu nasilja na djecom u Crnoj Gori, nedostatak usluga i programa primarne prevencije i rane intervencije, kao ni dovoljnih i stabilnih izvora finansiranja.²² Među ostalim većim izazovima su nedovoljni nacionalni kapaciteti za sprovođenje višesektorskih i holističkih intervencija za sprečavanje i rješavanje problema nasilja nad djecom.

19. Značajni naponi ulažu se u borbu protiv trafikinga. Kapaciteti za identifikovanje i pružanje pomoći žrtvama su izgrađeni i postoji redovna koordinacija između relevantnih institucija. Ključni izazov tiče se skloništa za žrtve koje je osnovano krajem 2019, a koje vodi NVO koja nema iskustva u pružanju zaštite i pomoći.

strane osoba na komandnim pozicijama, i 105.32 o obuci tužilaca koji rade na predmetima ratnih zločina.

20 https://eca.unwomen.org/sites/default/files/Field%20Office%20ECA/Attachments/Publications/2020/06/Montenegro%20COVID-VAW_Report3.pdf.

21 Zavod za statistiku Crne Gore (MONSTAT), UNHCR, UNICEF, Istraživanje višestrukih pokazatelja 2018 (dalje MICS).

22 Ministarstvo rada i socijalnog staranja, UNICEF, Analiza sprovođenja Strategije o prevenciji i zaštiti djece od nasilja, 2017-2021.

20. Preporuke²³:

- » Usvojiti nove strategije za borbu protiv GBV i nasilja u porodici, i za nasilje nad djecom, obezbijediti budžet i njihovo sistematično praćenje;
- » Obezbijediti održive resurse kako bi se ubrzali servisi za zaštitu, prevenciju, rad na terenu i podršku žrtvama u sektorima zdravstva i socijalne zaštite, izraditi programe za roditelje i radnike za podršku porodici i osnovati Dječje kuće (Barnhus) za djecu, žrtve najtežih oblika nasilja;
- » Obezbijediti besplatnu pravnu pomoć za svu djecu žrtve seksualnog nasilja i zlostavljanja;
- » Unapređivati kapacitete lica koja rade sa žrtvama trafikinga i osigurati održiv sistem koji podupire najviše standarde zaštite.

Građanski prostor, sloboda mišljenja i izražavanja i participacija u javnom životu

21. Građanski prostor je generalno širok, ali je ipak bilo slučajeva navodno proizvoljnih hapšenja građana i predstavnika medija zbog izražavanja. Nekim građanskim aktivistima i zaštitnicima ljudskih prava upućivani su verbalne prijetnje, govor mržnje i prijetnje smrću. Redovno se izvještava o prijetnjama i napadima na novinare, kao i govoru mržnje protiv novinarki. Ubrzo nakon trećeg izvještaja UPR, u maju 2018, na novinarku je pucano u Podgorici. Ovaj i drugi raniji slučajevi napada, uključujući ubistvo urednika 2004, tek treba da budu u potpunosti rasvijetljeni.

23 In line with 2018 UPR recommendations on domestic and gender-based violence, 105.100, 105.109-110, 105.112-113, 105.115-117, 105.119 and on child protection 105.80, 105.125, 106.12, 105.123.

22. Iako su visoko-pozicionirani zvaničnici s jedne strane promovisali slobodu izražavanja i medija, s druge strane je bilo prijetnji i generičkih optužbi na račun medija. Reagovanje u slučaju incidenata navodno se popravljaju, ali je i dalje potrebno jačanje odgovornosti. Komisija za praćenje istraga slučajeva napada na novinare analizirala je 23 slučaja prijetnji, napada i štete pričinjene imovini novinara u periodu od juna 2021. do aprila 2022. Zaključeno je da su u samo četiri slučaja policija i tužilaštvo preduzeli sve mjere i aktivnosti iz svoje nadležnosti.²⁴

23. Različite grupe suočavaju se sa neravnopravnošću u pogledu participacije u političkom i javnom životu. Preporuke iz UPR 2018 o političkom osnaživanju još nisu implementirane.²⁵ Zastupljenost žena u Parlamentu je uprkos blagom porastu i dalje niska budući da žene čine tek 27% poslanika u Parlamentu. Planirana izborna reforma sa ciljem povećanja udjela žena na 40% i obaveze da bar svaki treći kandidat na izbornoj listi bude žena, zaustavljena je. Zajednice Roma i Egipćana nemaju svog predstavnika u Parlamentu. Izborna zakonodavstvo o političkim strankama koje predstavljaju nacionalne manjine ne promovise njihovu zastupljenost u zakonodavnom tijelu..

24. Žene imaju ograničene mogućnosti za izražavanje svog gledišta i uticaj na aktuelne debate u društvu. One čine petinu lica koja se pojavljuju u medijima, a tek četvrtina njih govori. Crnogorski mediji svojim izvještavanjem omogućavaju održavanje rodni stereotipa. Teme rodne neravnopravnosti i diskriminacije zanemaruju se, dok se o rodno zasnovanom nasilju izvještava u suprotnosti sa etičkim i profesionalnim standardima.²⁶ Adolescenti i mladi ne posmatraju se kao resurs, a adolescenti se ne prepoznaju kao zasebna starosna grupa u zakonu i Strategiji za mlade. Mladi se srijeću sa barijerama koje onemogućavaju njihovu participaciju između ostalog zbog ograničenih servisa za mlade, zato što servisi ne predviđaju usluge po starosnim grupama, zbog nedovoljne informisanosti o modelima participacije, a škole i univerziteti ne prepoznaju volonterizam i građansko angažovanje.²⁷

25. Preporuke:

- » Istraživati sve slučajeve napada na pripadnike građanskog društva, uključujući zaštitnike ljudskih prava i medijske poslenike, i osigurati da se počinioci pozovu na odgovornost. Kontinuirano pokazivati posvećenost punom poštovanju slobode izražavanja i slobodnih medija;
- » Odblokirati izbornu reformu, izmijeniti zakonodavni okvir kako bi se povećala zastupljenost žena u Parlamentu i preduzeti korake kako bi se garantovala zastupljenost Roma i Egipćana u Parlamentu;
- » Prepoznati adolescente kao zasebnu starosnu grupu u zakonu, kreirati servise za adolescente i mlade koji će uključivati mlade i ponuditi više modela participacije mladih u procesu odlučivanja, naročito onima koji se tiču finansiranja servisa i programa za mlade.

24 U skladu sa preporukama iz UPR iz 2018. o nasilju u porodici i rodno-zasnovanom nasilju 105.100, 105.109-110, 105.112-113, 105.115-117, 105.119 i o dječjoj zaštiti 105.80, 105.125, 106.12, 105.123.

25 Preporuke iz UPR 2018. o participaciji žena, preporuke 105.104-107 i o političkoj participaciji ranjivih grupa 105.15.

26 Preporuke iz UPR 2018. o participaciji žena, preporuke 105.104-107 i o političkoj participaciji ranjivih grupa 105.15.

27 DeFacto for UNICEF, Analysis of youth needs, September 2022 (Draft Report).

Zaštita od mučenja i uslovi zlostavljanja u pritvoru

26. I dalje se povremeno prijavljuju slučajevi zlostavljanja i prekomjerne upotrebe sile od strane policije. Predstavnici Specijalnih procedura UN su Vladi 2020. godine ukazali na navode o teškom policijskom zlostavljanju tri muške osobe, od kojih se jedna liječi u psihijatrijskoj bolnici.²⁸ Do septembra 2022, nije pokrenuto krivično gonjenje u vezi sa ovim.²⁹ Iako, ukupno posmatrano, policijske aktivnosti na redovnim i velikim demonstracijama tokom protekle dvije godine nisu izazivale zabrinutost u pogledu ljudskih prava, bilo je navoda o prekomjernoj upotrebi sile i suzavca u odgovoru na velike proteste na Cetinju u septembru 2021. Izražena je zabrinutost u vezi sa neadekvatnom policijskom akcijom sa ciljem prevencije i odgovora na masovnu pucnjavu od strane jednog civila, na Cetinju u avgustu 2022, u kojoj je 12 lica izgubilo život. Neki službenici policije navodno su optuženi, a rezultati drugih istraga još nisu bili gotovi do septembra 2022..

27. Preporuke iz UPR da se poboljšaju uslovi pritvora djelimično su implementirane.³⁰ Uprkos ostvarenom napretku, uslovi ne odgovaraju međunarodnim standardima u potpunosti, posebno u nekim policijskim prostorijama za zadržavanje.³¹ Pretrpanost istražnog odjeljenja u glavnom zatvoru u zemlji i dalje je problem.³² Zaseban zatvorski objekat za djecu otvoren je 2020. Tokom 2020, Nacionalni preventivni mehanizam navodno je identifikovao 11 slučajeva zlostavljanja u zatvoru.³³

28. Preporuke³⁴:

- » Pojačati napore da se brzo istraže svi navodi o zlostavljanju i prekomjernoj upotrebi sile od strane policije, ali i u zatvoru, a one koji su za to odgovorni pozvati na odgovornost;
- » Ocijeniti stepen usaglašenosti pritvorskih prostorija sa međunarodnim standardima i opredijeliti dovoljno resursa za rješavanje najhitnijih problema, uključujući problem pretrpanosti tokom pritvora u toku prekrivičnog postupka.

28 <https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadPublicCommunicationFile?gId=25498>. For the Government responses, see <https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadFile?gId=35644>, <https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadFile?gId=35645>, <https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadFile?gId=35649>, <https://spcommreports.ohchr.org/TMResultsBase/DownloadFile?gId=35650>.

29 <https://www.hraction.org/2022/09/26/criminal-report-regarding-the-torture-of-jovan-grujicic-was-rejected-once-again-human-rights-action-proposes>

30 Preporuka 105.28.

31 Evropska komisija, Izveštaj za Crnu Goru za 2021.

32 Ujedinjene nacije u Crnoj Gori, Brza procjena socijalnog uticaja pandemije COVID-19 u Crnoj Gori, septembar 2021.

33 Evropska komisija, Izveštaj za Crnu Goru za 2021.

34 U skladu sa preporukama iz UPR 2018 br. 104.1 i 105.22 o istragama slučajeva torture.

Ekonomska, socijalna i kulturna prava

Pravo na odgovarajući životni standard, siromaštvo

29. Pandemija COVID-19 imala je značajan socijalni i ekonomski uticaj na sve građane Crne Gore, iako je uticaj bio posebno veliki kod nekih grupa. Procijenjena stopa siromaštva se pogoršala, odnosno porasla sa 15,6% 2019. na 19,9% 2020. godine.³⁵ Siromaštvo sve više zabrinjava na sjeveru zemlje, gdje zaposlenost i plate zaostaju u odnosu na druge regione.³⁶ Određene grupe više su pogođene siromaštvom. Procjenjuje se da u Crnoj Gori šezdeset odsto osoba sa invaliditetom živi ispod linije siromaštva.³⁷ Devedeset odsto romskih naselja materijalno je ugroženo.³⁸ Istraživanje sprovedeno za potrebe strategije za inkluziju Roma i Egipćana pokazalo je da prosječni životni vijek Roma i Egipćana iznosi 55 godina, što je 20 godina manje od prosjeka u zemlji.³⁹

Ljudi na severu, osobe sa invaliditetom i romske i egipćanske zajednice su neproporcionalno pogođeni siromaštvom. Očekivano trajanje života Roma i Egipćana je 20 godina ispod nacionalnog proseka. Politika, investicije i ekonomske prilike treba da budu usmerene na ove populacije

30. Preporuke⁴⁰:

- » Identifikovati politike i investicije kojima će se stvoriti više ekonomskih prilika za zajednice na sjeveru i za ranjive kategorije.
- » Povećati efikasnost dotacija opštinama uzimajući u obzir socijalne i ekonomske potrebe i usmjeriti ekonomsku podršku prvenstveno na sjever, kako bi se unaprijedila infrastruktura i povećala povezanost.

35 Na osnovu obračuna Svjetske banke, 5.5\$ dnevno. Redovni ekonomski izvještaj Svjetske banke za Zapadni Balkan br. 21.

36 Sistematska dijagnostika zemlje, Svjetska banka, jul 2021.

37 Strategija za integraciju osoba sa invaliditetom 2016-2020.

38 MICS 2018. Devedeset odsto RE domaćinstava ne može sebi da priušti najmanje tri od sljedećih devet stavki: da plati stanarinu, hipoteku ili račune za komunalije, da u domu održava dovoljnu temperature, pokrije neočekivani trošak, redovno jede mese ili protein, ide na odmor i da ima TV aparat, mašinu za pranje veša, automobil/kamion.

39 Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, Strategija za socijalnu inkluziju Roma i Egipćana u Crnoj Gori, 2016 – 2020, str. 45.

40 U skladu sa preporukama iz UPR 2018 br. 105.13 i 105.89.

Pravo na rad

31. Iako se sve više smanjuju razlike između muškaraca i žena u pogledu formalnog zaposlenja, i dalje je prisutna neravnopravnost. Tokom pandemije, ona se samo pojačala. Na primjer, 92% više žena nego muškaraca podnijelo je teret neplaćenog rada vezanog za brigu o drugima.⁴¹ Nezaposlenost među mladima povećala se tokom pandemije sa 22,3% 2019. na 32,5% 2021. Stopa mladih koji nisu u sistemu obrazovanja, nisu zaposleni, niti su na nekoj obuci (NEET) porasla je sa 21,3 na 26,5 u istom periodu.⁴² Procjenjuje se da crnogorska siva ekonomija zapošljava 23% radne snage.⁴³ Neformalno zaposlenje je osjetljivo i bez ikakve zaštite u slučaju ekonomskih šokova.

32. Veoma mali broj Roma i Egipćana ima formalno zaposlenje. Jedno istraživanje iz 2020. utvrdilo je da, iako se nezaposlenost u ovoj zajednici smanjuje, ona je i dalje visoka i iznosi 70,7%.⁴⁴ Romi i Egipćani suočavaju se sa predrasudama i diskriminacijom kada traže posao.⁴⁵ Afirmativna akcija ograničenog je obima kako u pravu tako i u praksi.

33. Osobe sa invaliditetom suočavaju se sa izazovima pri ulasku na tržište rada, mada tačni podaci o nezaposlenosti nisu poznati. Tokom 2019, 48% lica sa invaliditetom koji su se vodili kao nezaposleni nisu imali formalno obrazovanje.⁴⁶

34. Preporuke⁴⁷:

- » Namjenski kreirati mjere aktiviranja i šeme podrške (kao što su kvote, praksa, zajmovi) koji bi bili namijenjeni prvenstveno Romima i Egipćanima, ženama, mladima, osobama sa invaliditetom i NEET koji nisu aktivni na tržištu rada;
- » Povećati efikasnost Zavoda za zapošljavanje i osposobiti je za prikupljanje sveobuhvatnih i razdijeljenih statističkih podataka.

41 Doprinos žena ekonomiji Crne Gore i neplaćeni rad u vrijeme pandemije virusa COVID-19, UNDP, 2020. <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/me/undp-2020-mne-women-contribution-economy-report-eng.pdf>

42 Zavod za statistiku Crne Gore, <https://monstat.org/cg/page.php?id=660&pageid=22>.

43 Sistematska dijagnostika zemlje, Svjetska banka, jul 2021.

DeFacto Consultancy i Ministarstvo pravde, Ljudskih i manjinskih prava, "Socio-ekonomski položaj Roma i Egipćana u Crnoj Gori", 2020, https://mmp.gov.me/organizacija/OUZ_RAE/234675/NOVO-ISTRAZIVANJE-O-SOCIJALNOJ-INTEGRACIJI-ROMA-I-EGIPCANA.html. Istraživanje sprovedeno sa 1003 ispitanika.

45 Centar za demokratiju i ljudska prava (CEDEM), Obrasci i stepen diskriminacije u Crnoj Gori – 2020, str. 21.

46 Godišnji izvještaj za 2020. Zavoda za zapošljavanje Crne Gore (2021), str. 11. Dostupno na: <https://www.zzzcg.me/wp-content/uploads/2021/03/Godisnji-izvjestaj-o-radu-2020-18.02.2020-ISPRAVKA-NIVO-KVALIFIKACIJE.pdf>

47 U skladu sa preporukama iz UPR 2018. o diskriminaciji žena i osnaživanja žena na poslu, 105.104-105, 105.107. 105.127 o jednakom pristupu tržištu rada za manjine, uključujući Rome i 105.85 o radu i osobama sa invaliditetom..

Pravo na obrazovanje

35. Preporuke iz UPR2018 o obrazovanju samo djelimično su implementirane. Zabrinutost zbog kvaliteta i jednakosti u obrazovanju u Crnoj Gori i dalje je prisutna, a tokom pandemije COVID-19 se i povećala.⁴⁸ Rezultati PISA⁴⁹ testiranja iz 2018. pokazuju da učenici u Crnoj Gori zaostaju gotovo dvije godine za svojim vršnjacima iz zemalja OECD. Situacija je još gora kod učenika iz socijalno i ekonomski ugroženih kategorija stanovništva koji su još gotovo 1,5 školsku godinu iza svojih vršnjaka u Crnoj Gori.⁵⁰ Upis u predškolske ustanove porastao je između 2013. i 2019. godine (sa 52% na 76%), ali je i dalje znatno manji od prosjeka EU (95%).⁵¹ Školska infrastruktura nije adekvatna, pri čemu je 68% učenika osnovnih škola upisano u 13% ukupnog broja osnovnih škola.⁵²

36. Romska i egipćanska djeca suočavaju se za značajnim izazovima u ostvarivanju prava na obrazovanje. Samo 16% uključeno je u obrazovne programe u ranom djetinjstvu (u poređenju sa 53% u opštoj populaciji).⁵³ Broj romske djece upisane u predškolsko obrazovanje smanjio se od početka pandemije 2020.⁵⁴ Stopa završetka osnovnoškolskog obrazovanja iznosi 56%, dok za srednješkolsko taj procenat iznosi 3% za djecu u romskim naseljima – što je znatno niže od 96%, odnosno 86% u opštoj populaciji. Stopa romske i egipćanske djece koja nisu u školi jako zabrinjava, gdje je procenat 22,1% za osnovno i 75,4% za srednje obrazovanje – u poređenju sa 2,5% odnosno 6,5% za neromsku djecu.⁵⁵

Studenti Crne Gore zaostaju skoro dvije godine za svojim vršnjacima u zemljama OECD-a. Učenici iz socijalno-ekonomski ugroženih grupa zaostaju još skoro 1,5 akademske godine za svojim vršnjacima iz Crne Gore, pokazuju rezultati PISA. Romska i egipćanska deca i deca sa smetnjama u razvoju značajno zaostaju za svojim vršnjacima u obrazovanju. Potrebna je kvalitetna, budžetirana obrazovna strategija, kao i reforme i više ulaganja u obrazovanje ugrožene dece

37. Broj djece sa smetnjama u razvoju u redovnom obrazovanju konstantno se povećava od 2009, ali su pedagoške službe po školama za ovu grupu djece neujednačene zbog nedovoljnih kapaciteta i resursa.

48 Ujedinjene nacije u Crnoj Gori, Brza procjena socijalnog uticaja pandemije COVID-19 u Crnoj Gori, septembar 2021.

49 https://www.oecd.org/pisa/publications/PISA2018_CN_MNE.pdf.

50 https://www.oecd.org/pisa/publications/PISA2018_CN_MNE.pdf.

51 Administrativna statistika predškolskog obrazovanja MONSTAT

52 Ministarstvo obrazovanja, UNICEF, Analiza sektora obrazovanja (biće objavljena 2022)..

53 MICS, 2018.

54 Informacioni sistem za upravljanje u obrazovanju.

55 MICS, 2018.

38. Preporuke⁵⁶:

- » Izraditi kvalitetnu Strategiju obrazovnog sektora sa obezbijeđenim dovoljnim budžetom za dugoročne, kvalitetne i održive reforme u upravljanju, finansiranju, infrastrukturi, kvalitetu i jednakosti u obrazovanju i povećati budžet za obrazovanje i efikasnost u potrošnji;
- » Ulagati u sve veći upis djece iz najranjivijih grupa u predškolsko i osnovno obrazovanje i osigurati prelaz s jednog nivoa obrazovanja na drugi. Povećati kapacitete nastavnika i stručnog kadra u školi kako bi se pružila kvalitetna pedagoška podrška;
- » Osigurati pametnu i inkluzivnu upotrebu digitalnih tehnologija i unaprijediti kvalitet i jednakost obrazovanja i povećati otpornost sistema na šokove i krize.

Vakcinacija starijeg stanovništva u Crnoj Gori tokom pandemije kovida 19. Foto Miloš Vujović

Pravo na zdravlje

39. Doprinosi za zdravstveno osiguranje predstavljali su glavni izvor finansiranja za troškove zdravstvene zaštite dugi niz godina. Prije pandemije, udio doprinosa iznosio je više od 49%.⁵⁷ Plaćanje doprinosa je obustavljeno 2022, što je dovelo do problema u finansiranju fonda zdravstva. Od tada ima slučajeva da nedostaju ključni lijekovi i tretmani, što utiče na pristup građana zdravstvenoj zaštiti.

⁵⁶ U skladu sa preporukama iz UPR 2018 broj 105.94-96, 105.127-128, 105.131 o obrazovanju Roma i osoba sa invaliditetom.

⁵⁷ Svjetska zdravstvena organizacija – Globalna baza podataka o potrošnji u zdravstvu, dostupno na: https://apps.who.int/nha/database/country_profile/Index/en

40. Osobe sa invaliditetom i dalje se suočavaju sa različitim izazovima u ostvarivanju prava na zdravstvenu zaštitu. Na primjer, NVO su 2018. godine ukazale na to da u cijeloj zemlji postoje svega tri ginekološke stolice za žene sa invaliditetom.⁵⁸ Po saznanjima UN-a, ovakva situacija prisutna je i 2022. Jedna od psihijatrijskih bolnica u Crnoj Gori, u Dobroti kod Kotora, gdje je 2021. bilo smješteno više od 200 pacijenata, pretrpana je, a uslovi su loši.⁵⁹ Transrodna zajednica ima teškoća sa pristupom hormonskoj terapiji zbog nestašice.⁶⁰

41. Crna Gora ima izuzetno nisku stopu redovne imunizacije među djecom (18% za prvu dozu MMR, što je najniža stopa u Evropskom regionu SZO).⁶¹ Tek polovina djece uzrasta 6 do 23 mjeseca ima minimalno prihvatljivu ishranu, a to važi i za manje od četvrtine romske djece. Svako peto dijete koje živi u romskim naseljima nedovoljno je razvijeno. Uprkos tome što se gotovo svi porođaji obavljaju u zdravstvenim ustanovama, 2018. godine se u samo 24% slučajeva rano počelo sa dojenjem.⁶²

42. Ima izazova u sistemu za rano otkrivanje rizika, zaostajanja i smetnji u razvoju. Postojeći neonatalni skrining, sistem za monitoring i nadzor koji sprovode ljekari, a koji relativno kasno prepoznaje djecu sa rizičnim stanjima, zaostajanjem u razvoju, blagim smetnjama, poremećajima u ponašanju i potrebama vezanim za mentalno zdravlje. Crna Gora ima fragmentisani sistem za intervencije u ranom djetinjstvu⁶³, intervencije se obično ne sprovode u djetetovom prirodnom okruženju i nema dovoljno podrške i edukacije za roditelje.⁶⁴

43. Preporuke:

- » Osigurati odgovarajuća finansijska sredstva za zdravstvenu zaštitu kako bi se odgovorilo na potrebe stanovništva;
- » Osigurati ciljane intervencije kako bi se odgovorilo na nedostatak pristupa medicinskoj zaštiti za lica sa invaliditetom i transrodne osobe;
- » Ubrzati aktivnosti sa ciljem povećanja vakcinisanja djece;
- » Intenzivirati napore u primarnoj zdravstvenoj zaštiti kako bi se povećala stopa dojenja i unaprijedile prakse vezane za ishranu. Sa školama raditi na jačanju edukacije o ishrani;
- » Osnažiti monitoring razvoja djeteta, reformisati sistem intervencija u ranom djetinjstvu i uskladiti ga sa savremenim transdisciplinarnim modelima i modelima usmjerenim na porodicu;
- » Sprovesti sveobuhvatnu ocjenu zdravstvenog stanja lica u romskim naseljima i organizovati rad na terenu sa zdravstvenim radnicima i zajednicom.

58 Neformalna koalicija organizacija osoba sa invaliditetom i organizacija roditelja djece i mladih sa invaliditetom, Podgorica, avgust 2018, Alternativni izvještaj Crne Gore o implementaciji Konvencije UN o pravima osoba sa invaliditetom.

59 Evropska komisija, Izvještaj za Crnu Goru za 2021.

60 Međunarodna asocijacija lezbijki, gej, biseksualnih, trans i interseksualnih osoba (ILGA), Godišnji pregled stanja ljudskih prava lezbijki, gej, biseksualnih, trans i interseksualnih osoba u Evropi i srednjoj Aziji, 2022.

61 SZO/UNICEF Procjena obuhvata vakcinacijom u zemlji (WUENIC) za Crnu Goru, dostupna onlajn.

62 MICS, 2018.

63 Ovo uključuje system javnih ustanova zaduženih za rano otkrivanje rizika, zaostajanje i smetnje u razvoju, centre za socijalni rad, dnevne centre, obdaništa, domove zdravlja.

64 Pluriconsult, Vlada Crne Gore, UNICEF, 2019 Analiza multisektorskog odgovora na potrebe djece sa smetnjama u razvoju i njihovim porodicama u Crnoj Gori.

Pravo na socijalno osiguranje

44. Sistem socijalne i dječje zaštite u Crnoj Gori nema dovoljno resursa i djeluje pretežno reaktivno. Zbog toga mnogi ljudi ne koriste ove usluge. Usluge za porodice u riziku od siromaštva, slučajeve razdvajanja porodice, nasilja, za djecu bez roditeljskog staranja, djecu žrtve nasilja i dječji brak i druge oblike eksploatacije slabe su i nedostaje im održivost. Slabi su upravljanje i odgovornost, na dokazima zasnovano kreiranje politike, koordinacija između relevantnih sektora, kao i finansiranje usluga. Broj i kapaciteti zaposlenih u socijalnoj zaštiti nedovoljni su. Nedovoljna specijalizacija zaposlenih u različitim sektorima i dalje predstavlja problem.⁶⁵

45. Materijalno obezbjeđenje porodice uslovljava se provjerom sredstava i upisom u obrazovne ustanove. Ovaj uslov nesrazmjerno više utiče na Rome, čime se kažnjavaju najranjiviji i smanjuje se učinkovitost ciljanih programa. Istraživanja pokazuju da iznos, učestalost i pouzdanost gotovinskih transfera mnogo više utiče na ishode programa nego uslovljavanje.

46. Svega oko 5% stanovništva prima materijalno obezbjeđenje za čije dobijanje se vrše provjere imovinskog stanja, a nacionalni prosjek lica u riziku od siromaštva iznosi više od 20%. Takođe, oko 10% djece prima posebnu dopunu dječjeg dodatka za najranjiviju djecu, dok je 32,6% djece u riziku od siromaštva. Moguće je da su razlog za ovako nisku stopu obuhvata najranjivije djece složeni kriterijumi za provjeru stanja, koji uključuju čak 15 uslova koje porodica treba da ispuni da bi mogla da se prijavi za materijalno obezbjeđenje.⁶⁶

47. Uprkos vidljivom napretku tokom proteklih 10 godina, 127 djece i dalje živi u rezidencijalnom obliku zaštite, od kojih njih 48% sa smetnjama u razvoju.⁶⁷

48. Preporuke⁶⁸:

- » Urgentno uložiti u broj i kapacitete zaposlenih u centrima za socijalni rad budući da oni koordinišu podrškom iz različitih sektora, pružaju direktnu podršku i upućuju korisnike na usluge i davanja za najugroženiju djecu i porodice;
- » Ocijeniti mogućnosti za promjenu kriterijuma za provjeru stanja siromaštva kako bi se osigurao odgovarajući obuhvat pojedinaca i porodica koje žive ispod ili blizu linije siromaštva i obezbijediti da kriterijumi uzimaju u obzir stanje naročito ranjivih grupa ne koje siromaštvo drugačije utiče;
- » Stvoriti sistem socijalne zaštite koji će odgovoriti na potrebe zajednica Roma i Egipćana uz pomoć specijalizovanih servisa u zajednici kako bi se povećao obuhvat obrazovanjem, zdravstvenom zaštitom, participacijom na tržištu rada i spriječili dječji brakovi;
- » Ubrzati razvoj servisa u porodici i zajednici u svrhe deinstitutionalizacije djece, fokusirati se na prevenciju i hraniteljstvo;
- » Osmisliti integrisana davanja i servise za dječju zaštitu, osnaživanje djece, uključivanje osoba sa invaliditetom i zajednica Roma i Egipćana.

65 Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Analiza rada centara za socijalni rad u Crnoj Gori, 2018. Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Mapa puta za prelaz sa institucionalne zaštite na zaštitu u porodici i zajednici, 2019.

66 UNICEF - Position Paper ENG Final Web.pdf.pdf.

67 Ministarstvo rada i socijalnog staranja, Informacioni sistem socijalnog staranja, 2021.

68 U skladu sa preporukom iz UPR 2018 br. 106.5 o diskriminaciji Roma i Egipćana u oblasti socijalnog osiguranja.

Oko 12.000 izbjeglica iz bivše Jugoslavije (99) regulisalo je svoj pravni status u Crnoj Gori. Foto UNHCR/Miloš Vujović

Prava određenih grupa

Romi i Egipćani

49. Zajednice Roma i Egipćana u Crnoj Gori spadaju u najmarginalizovanije i najugroženije zajednice u Crnoj Gori. Ključni izazov pored prethodno opisanih je dječji brak. Preporuke iz UPR 2018 samo djelimično su implementirane.⁶⁹ Vjerovatnoća da će se romske i egipćanske djevojčice udati prije 15. godine iznosi 22%, a 60% da će se udati prije 18. godine, dok za dječake stepen vjerovatnoće iznosi 6%, odnosno 25%.⁷⁰ Gotovo trećina (32,5%) djevojčica od 15-19 godina i gotovo svaki šesti dječak (15,8%) je u braku ili zajednici.⁷¹ Među preprekama u nastojanjima da se smanji broj dječjih brakova su praznine u zakonima i pravna definicija dječjeg braka; dominantno tradicionalni stavovi; to što mnogi dječji brakovi nisu registrovani; kao i nedostatak stručne podrške na lokalnom nivou kako bi se spriječili dječji brakovi i pružila pomoć žrtvama..

50. Još jedan razlog za zabrinutost je prosjačenje. Iako ne postoje statistički podaci o prevalenci prosjačenja, ono se može primijetiti u javnom prostoru. Mehanizmi za rješavanje ovog problema nisu efikasni. Postoje multisektorski protokoli, ali ih je neophodno revidirati i operacionalizovati.⁷²

69 Preporuke iz UPR 2018 br. 106.12 da se zabrani dječji brak i 105.81 o podizanju svijesti o prislinim i dječjim brakovima, istragama i kažnjavanju takvih brakova.

70 MONSTAT & UNICEF, Prevencija dječjih brakova u Crnoj Gori, Izazovi, naučene lekcije i teorija promjena, kratki pregled, 2018. Dostupno na: <https://www.unicef.org/montenegro/media/2586/file/MNE-media-MNEpublication23.pdf>.

71 MICS, 2018.

72 ILO, Brza procjena dječjeg prosjačenja, 2022.

51. Preporuke:

- » Unaprijediti saradnju između Ministarstva rada i socijalnog staranja i Ministarstva za ljudska i manjinska prava i povećati ulaganja u bolji životni standard zajednica Roma i Egipćana. Uključiti indikatore o pristupu programima socijalne i dječje zaštite u strategiju za inkluziju Roma i Egipćana;
- » Povećati programe podizanja svijesti/promjene ponašanja vezane za dječji brak, između ostalog i programe koji se sprovode u marginalizovanim zajednicama; razbiti tradicionalne stereotipe i opredijeliti dodatne resurse za implementaciju politika usmjerenih na iskorjenjivanje dječjeg braka;
- » Uspostaviti mehanizme saradnje i službe podrške za tretiranje problema dječjeg prosjačenja, u konsultacijama sa romskim civilnim društvom i ekspertima;
- » Izmijeniti zakonske odredbe i uvesti minimalnu granicu za sklapanje braka od 18 godina, bez izuzetka. Kriminalizovati sve oblike braka sa osobom mlađom od 18 godina.

Djeca

52. Zakonodavni i institucionalni okvir za dječja prava uglavnom je usklađen sa međunarodnim i regionalnim instrumentima za ljudska prava. I dalje su prisutni izazovi u implementaciji. Pitanje dječjih prava nije sistematično integrisano u političke, socijalne i ekonomske agende na visokom nivou, a često nedostaje osjećanje vlasništva, odgovornosti i održivosti rezultata na dobrobit djece.⁷³ Prikupljanje i analiza razdijeljenih podataka u svim oblastima dječjih prava je slabo. Uprkos jasnom mandatu Savjeta za prava djeteta i njegovom pozicioniranju na nivo Premijera, međusektorska koordinacija između mehanizama za monitoring stanja dječjih prava je ograničena. Nacionalna strategija o ostvarenju ljudskih prava (2019-2023) ne prati se sistematski.

53. Društvene norme i prakse koje ne pogoduju dobrobiti djeteta onemogućavaju napredak u oblasti dječjih prava, bolje razumijevanje preostalih izazova i rješavanje problema. Pozitivno je to što Parlament Crne Gore, naročito Ženski klub, koristi svoj autoritet kako bi u javnom diskursu ukazivao na snažne razloge za zabrinutost u vezi sa dječjim pravima i radio na njihovom rješavanju.

54. Nema sveobuhvatnih informacija o javnoj potrošnji za djecu u Crnoj Gori. Nema redovnog i konzistentnog monitoringa, a sistemi za klasifikaciju budžetskih sredstava i izvještavanje još ne mogu da pružaju redovne podatke o različitim starosnim kategorijama i servisima.

⁷³ CORAM International i UNICEF, Evaluacija Sistema za monitoring dječjih prava u Crnoj Gori, 2018.

55. Preporuke:

- » Povećati kadrovske i finansijske kapacitete mehanizama za monitoring dječjih prava (Savjet za dječja prava, Parlament, Zaštitnik ljudskih prava i sloboda);
- » Sprovesti evaluaciju Strategije o ostvarivanju dječjih prava (2019-2023) i izraditi novi strateški okvir za dječja prava koji bi bio zasnovan na dokazima i imao dovoljna budžetska sredstva.
- » Uvesti metodologiju dječjeg budžetiranja kako bi se unaprijedila taksonomija društvene potrošnje usmjerene na djecu.

Dječak u Dnevnom centru za djecu sa smetnjama u razvoju u Beranama, Crna Gora. Foto Marko Ilić

Osobe sa invaliditetom

56. Studija jedne NVO iz 2021. ukazuje na promjenu stavova u javnosti prema osobama sa invaliditetom, manje predrasude, veću vidljivost osoba sa invaliditetom u društvu i većem, iako i dalje nedovoljnom, poštovanju čitavog niza njihovih prava.⁷⁴ Pored već pomenutih razloga za zabrinutost opisanih u prethodnim poglavljima, UNCT bi želio da istakne da su odrasli i djeca sa psihosocijalnim i intelektualnim smetnjama i dalje naročito ranjiva na višestruku deprivaciju. Ovo naročito važi za one koji, shodno zakonu koji nije usklađen sa Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom (CRPD), nemaju poslovnu sposobnost, pri čemu su neki od njih smješteni u rezidencijalni oblik zaštite, neki decenijama, gdje su uslovi loši, a servisi u zajednici jako ograničeni.

⁷⁴ Udruženje mladih sa hendikepom Crne Gore, <https://umhcg.com/wp-content/uploads/2021/07/12-V-21-Istra%C5%BEivanje-o-potrebama-stru%C4%8Dnih-radnika-u-oblasti-sSDZ-s-posebnim-akcentom-na-prava-djece-s-invaliditetom-i-OSI.pdf> str. 70.

57. Ne postoje sveobuhvatni i pouzdani podaci o broju osoba sa invaliditetom koji su neophodni za efikasno i na dokazima zasnovano planiranje i programiranje politike. Sadašnji sistem za utvrđivanje invalidnosti i procjenu invaliditeta u Crnoj Gori nije dobro koordinisan i zasniva se na medicinskom modelu i funkcioniše uz pomoć 30 različitih komisija u pet sektora. Rezultat ovoga je da osobe sa invaliditetom nemaju pristup nekim davanjima. Vlada reformiše sistem za ocjenu invaliditeta i omogućava prelazak na model zasnovan na ljudskim pravima. Jedinostveni informacioni sistem omogućiće prikupljanje podataka i analizu, generisanje elektronskog registra osoba sa invaliditetom i biće usklađen sa smjericama Komiteta za prava osoba sa invaliditetom. Novi zakonodavni okvir i nacionalna metodologija za procjenu invaliditeta trebalo bi da budu spremni krajem 2022.

58. Nova strategija o osobama sa invaliditetom za period od pet godina, čijom izradom je rukovodilo Ministarstvo ljudskih i manjinskih prava, usvojena je u julu 2022. Direktorat koji se bavi pitanjem prava osoba sa invaliditetom u tom ministarstvu ukinut je 2022. Nacionalni savjet za prava osoba sa invaliditetom koji prati sprovođenje svih zakona i strategija, promoviše prava i doprinosi boljoj koordinaciji u pitanjima vezan za invalidnost, ne funkcioniše već godinama.

59. Preporuke⁷⁵:

- » Uskladiti nacionalno zakonodavstvo sa Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom i usvojiti pristup koji podrazumijeva integrisanost pitanja ljudskih prava i invaliditeta u sve zakone, politike i praksu.
- » Osigurati sprovođenje strukturnih reformi nacionalnog Sistema za utvrđivanje invalidnosti i procjenu invaliditeta u skladu sa modelom koji se bazira na ljudskim pravima;
- » Okončati dobrovoljno lišavanje slobode osoba sa psihosocijalnim invaliditetom i razvijati servise u zajednici;
- » Efikasno implementirati i pratiti petogodišnju strategiju, obezbijediti dovoljne ljudske kapacitete u Vladi za pitanja prava osoba sa invaliditetom i ponovo pokrenuti Nacionalni savjet.

⁷⁵ Preporuke iz UPR 2018 koje se tiču invaliditeta, br. 105.138, 105, 140-142, 106.13, 106.9. 105.85-86.

Deseti Montenegro Prajd u Podgorici, oktobar 2023. Foto Miloš Vujović

Lezbijske, gej, bi, trans i interseksualne (LGBTI) osobe

60. Pored prethodno navedenih problema koji utiču na LGBTI zajednicu u cjelini, postoje dokazi da se transrodne osobe u Crnoj Gori suočavaju sa ozbiljnijim problemima i izuzetno velikim predrasudama. Istraživanje jedne NVO iz 2019. sprovedeno među učenicima srednje škole ustanovilo je da postoji rasprostranjena predrasuda u odnosu na transrodne i rodno različite učenike. Polovina ispitanika smatrala je da su trans osobe mentalno oboljele, dok je 40% smatralo da će "postojanje muškaraca i žena biti ugroženo ukoliko društvo prihvati trans osobe".⁷⁶ Transžene su još ranjivije zbog patrijalnih normi i velike mizoginije, homofobije i transfobije.⁷⁷ Često ne prijavljuju nasilje iz straha od otkrivanja svog identiteta, što bi moglo dovesti do dalje diskriminacije u društvu.⁷⁸

61. Zabrinutost koju je 2017. godine izrazio Komitet za eliminaciju diskriminacije žena da se, shodno zakonu, transrodne osobe moraju podvrgnuti hirurškoj intervenciji da bi bile pravno prepoznate i dalje je prisutna, ovakvo stanje ograničava pristup zdravstvenoj zaštiti i drugim servisima, kao što je socijalna zaštita.⁷⁹ Preporuke iz UPR 2018 da se reformiše zakon nisu implementirane.⁸⁰

76 ILGA, Godišnji izvještaj o stanju ljudskih prava lezbijki, gej, biseksualnih, trans i interseksualnih osoba u Crnoj Gori za period januar-decembar 2019.

77 Juventas, alternativni izvještaj za Crnu Goru. Dostupan na: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/MNE/INT_CEDAW_NGO_MNE_27724_E.pdf.

78 Centar za ženska prava, Centar za romsku inicijativu, Sklonište za žene, SOS linija za žrtve nasilja Nikšić, Spektra, Alternativni izvještaj NVO o CEDAW. Dostupno na: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/MNE/INT_CEDAW_NGO_MNE_27715_E.pdf.

79 Zaključne opservacije Komiteta CEDAW o Crnoj Gori, UN Doc. CEDAW/C/MNE/CO/2, 2017, stav 46.

80 Preporuka 106.6 Reforma postojeće odredbe zakona kojom se transrodne osobe uslovljavaju hirurškom intervencijom ukoliko žele da budu pravno prepoznate".

62. U zakonu iz jula 2022. o organizaciji i funkcionisanju Ministarstva ljudskih i manjinskih prava ne pripisuje odgovornost za promovisanje i zaštitu prava LGBTI zajednice.

63. **Preporuke:**

- » Obezbjediti kapacitete u vladi i osnažiti napore na promovisanju i zaštiti ravnopravnosti LGBTI zajednice, između ostalog i radom na problemu višestruke diskriminacije sa kojom se suočavaju transrodne osobe, naročito transžene;
- » Osigurati da novo zakonodavstvo olakšava pravno prepoznavanje rodnog identiteta na osnovu samoodređenja.

Od 24. februara 2022. godine u Crnu Goru je ušlo preko 95.000 Ukrajinaca. Foto UNHCR Crna Gora

Izbeglice i tražioci azila

64. UNHCR je podnio zaseban izvještaj za UPR, na koji se UNCT poziva.

65. Nisu sva djeca bez pratnje i razdvojena djeca (UASC) koja dolaze u Crnu Goru, a čiji se broj povećao zbog rata u Ukrajini, identifikovana na granici, niti su vidljiva u sistemu za registraciju i ne dodjeljuje im se zakonski staratelj u opštinskim centrima. Škole su evidentirale porast interesovanja za upis djece iz Ukrajine od 56%, pored dodatnog interesovanja za upis djece iz Rusije i Bjelorusije u period 2021-2022. Opterećenost obrazovnog sistema već prevazilazi granice njegovog kapaciteta, ali Ministarstvo obrazovanja ulaže napore da osigura da ova djeca mogu da se obrazuju.

66. Preporuke:

- » Identifikovati na granici svu djecu UASC i usigurati da budu vidljivi u elektronskom sistemu za registrovanje osoba koja imaju pravo na privremenu zaštitu;
- » Dati hitne instrukcije opštinskim centrima za socijalni rad da imenuju zakonske staratelje kako bi mogli da se prijave za dječje dodatke;
- » Uložiti maksimalne napore i raspoložive resurse kako bi sva djeca koja traže zaštitu u Crnoj Gori nastavila svoje obrazovanje.

UNITED NATIONS
MONTENEGRO

